

УДК 374.7

Мартіросян О. І.

РОЛЬ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У ЗБЕРЕЖЕННІ ЦІННОСТЕЙ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

*Дорослі мають накопичений досвід,
який визначає їх шлях у навчанні і житті.*

Малком Ноулз

На основі джерел з наукової літератури та архівних даних, автор у статті доводить виховне значення і роль освіти дорослих як соціального явища у збереженні цінностей демократичного суспільства. Дорослі люди в сучасному соціумі вчать на життєвому досвіді, постійно себе реалізуючи в системі соціально-трудоxих відносин. Неперервна освіта дорослих є цінністю демократичного суспільства і гарантією розвитку “суспільства освічених людей”.

Ключові слова: демократичне суспільство, освіта і навчання дорослих, доросла людина, глобальна концепція єдності світу, вікові групи населення.

Приєднання України до Болонського процесу, входження України в європейський педагогічний простір, розвиток інформаційних технологій, припинення воєнних та ідеологічних конфронтацій, збереження цілісності територій незалежної України, розбудова громадянського суспільства, створення навчального середовища для різних вікових груп населення переконливо довели, що освіта дорослих як соціальний феномен і духовний скарб нації покликана зосередити увагу на формуванні інтелекту суспільства як основної цінності демократії. В умовах глобалізаційного розвитку всіх країн, нові якості і функції освіти дорослих, навколишнього соціуму, прагнення людини до набуття нових знань і професій, які так необхідні для виживання людства, освіта і навчання дорослих, професійна освіта, національна університетська освіта, в умовах сьогодення, набувають культурної і наукової організації.

Враховуючи теорію і практику наукових досліджень, наголошуємо, що освіта дорослих як соціокультурний напрямок і підрозділ загальної педагогіки зосереджується на теорії, висновках та закономірностях процесу навчання, виховання та соціалізації дорослої людини.

Дуже влучно зауважує Н. Г. Ничкало, що “...поштовхом для створення теорії неперервної освіти стала глобальна концепція єдності світу, згідно з якою всі структурні частини людської цивілізації тісно взаємозв’язані і взаємозумовлені. І саме Людина є найважливішою цінністю, найважливішою умовою і найпотужнішим “виробником” усього, що потрібно

для життя на планеті Земля” [9, с. 11].

Щоб відновити і підкреслити цінності демократичного суспільства як гарантію розвитку “суспільства освічених людей”, освіта дорослих зосереджує свій науковий потенціал на вивченні таких дисциплін, як: педагогіка, філософія, соціологія, література, етика, країнознавство, культурологія, правознавство.

Доросла людина в сучасному соціумі вчиться на життєвому досвіді, постійно реалізуючи себе в системі соціально-трудова відносин. Розбудова сучасних освітніх систем, за визначенням В. Андрущенка, “...полягає у максимальному наближенні до міжнародних сучасних соціокультурних реалій та прогнозованого майбутнього, де важливу роль відіграє доросла, освічена особистість”, далі, наголошує дослідник “...нове суспільство покличе до життя новий тип особистості – толерантної, відкритої до демократичного спілкування, яка не приймає насильства, приниження, повторних ідеологій, прагне реалізувати в усіх сферах своєї діяльності людські фундаментальні цінності” [8].

Освітняни і педагоги, молодь і дорослі завжди прагнуть зрозуміти специфіку соціальних явищ у демократичному суспільстві, з'ясувати механізми соціальної інтеграції і взаємовпливу, культурні і філософські традиції для розв'язання громадської проблеми “людина-природа-суспільство-Всесвіт”.

Наголошуємо, що розвиток освіти і навчання дорослих, становлення їх громадянської позиції з урахуванням специфіки демократичних цінностей був пов'язаний з діяльністю відомих істориків, соціологів, філософів, педагогів XIX–XX ст., таких як: Г. Тард, О. Конт, Е. Берк, Б. Паскаль, Г. Спенсер, М. Вебер, Дж. Локк, А. Марон, Е. Фромм, Ж.-Ж. Руссо, А. Маслоу, Т. Александер, Д. Д'юї, П. Ленгранд, М. Гелбрейт, М. Ноулз, Ж. Лемер, А. Роджерс, Г. Лессінг, Т. Парсонс, К. Ясперс.

За їхніми висновками, освіта дорослого населення – це, насамперед, спосіб життєдіяльності дорослої людини, в процесі якої дорослі розвивають свої здібності і збагачують свої знання. Методологічні засади та етапи становлення освіти дорослих розглядають у своїх наукових працях і дослідженнях такі українські вчені, як: Л. Вовк, Н. Ничкало, В. Кремень, В. Пуцов, О. Огієнко, Н. Протасова, Т. Десятков, Л. Лук'янова, В. Майборода, Н. Дем'яненко, Н. Падун, Л. Сігаєва, Л. Березівська, О. Глузман, В. Олійник, С. Нікітчина, С. Сисоєва, В. Астахова, С. Архіпова, І. Лікарчук, В. Радкевич, І. Фольварочний, С. Болтівець, С. Крисюк, О. Аніщенко, О. Василенко, С. Зінченко, С. Соболева, М. Гордієнко, Г. Лактіонова, Л. Пуховська, О. Мовчан, Н. Авшенюк, Т. Сухенко, Л. Суценко, Т. Білобровко, І. Луговий, Ю. Чирва.

Важливим на сьогодні є не тільки суспільна необхідність забезпечення

різних вікових категорій процесом навчання, а й те, що освіта дорослих застосовує науку педагогіку як практичну закономірність особистісного зростання дорослих для реалізації свого освітнього і професійного потенціалу. Відповідно до сучасних реалій, можна стверджувати, що освіта дорослих – це підрозділ педагогіки, який розкриває соціокультурні проблеми адаптації дорослої людини до перетворень, що відбуваються в суспільстві. Саме в процесі спілкування і навчання дорослі розвивають свої здібності, збагачують свої знання, світогляд, переконання, обмінюються інформацією, поліпшують свою технічну і професійну компетентність. Дорослі як особи дієздатного і працездатного віку можуть учитись у вечірній школі, на заочних відділеннях різних факультетів, у закладах середньої і вищої професійної освіти, можуть бути абітурієнтами інститутів підвищення кваліфікації, професійної перепідготовки, університетів знань для людей “третього віку”, нетрадиційних освітніх закладів “Університети без стін”, “школи штучного навчання”, дистанційної освіти.

Людина від природи колективна і соціальна істота, яка несе в собі духовні цінності багатьох поколінь. Це підтверджується словами відомого філософа і соціолога К. Ясперса: “...істина є те, що нас сполучає і саме в комунікації істот, містяться витoki істини і правди. Людина оновлюється у спілкуванні, при обміні думками. Людина знаходить у світі іншу людину як єдину дійсність, з якою вона може об’єднатися в розумній довірі і соціальних взаєминах. На всіх шаблях спілкування і об’єднання людей – це супутники долі, які любляче знаходять шлях до істини, який губиться в ізоляції і в замкнутій самотності” [19, с. 15].

Освітнім поглядам людини, її працелюбності, формуванню її духовної культури і життєвої позиції присвячується праця Готхольда Лессінга “Виховання людського роду” (1799 р.). В ній вперше з’являється термін “цивілізація”, який конкретизує результати освітньої діяльності індивіда і колективної діяльності людської спільноти, а термін “культура” характеризує індивіда і виражає його освітньо-моральний стан” [17, с. 26-29].

На сьогодні це притаманне процесу модернізації національної освіти в Україні, яка характеризується поєднанням традицій, знань, інновацій, досвіду, що склалися у вітчизняній вищій школі, а також з новими ідеями пов’язаними із входженням України в Європейський світовий освітній простір. При цьому Україна входить в цей простір зі своїми скарбами – досвідом людського розвитку, розвитком філософії освіти, науки, техніки, культури, мистецтва, гуманістичними надбаннями своєї нації, що вказують на високий рівень духовності і цивілізованості суспільства [2, с. 31].

Розвиток демократії і відстоювання громадянської позиції, широке залучення людини до системи суспільного і виробничого впорядкування, активна життєва позиція дорослої людини роблять неперервну освіту

вирішальним чинником соціально-економічного прогресу. Всі ці позитивні зміни кардинально змінюють умови розвитку особистості на всіх етапах її життєвого і професійного шляху.

У документах ЮНЕСКО, ще на початку 70-х рр., була сформована мета освіти дорослих, що базується на комунікативній та гуманістичних функціях освіти. Зміст документу констатує: "...ми, перш за все, хочемо, – записано в Декларації "Про право на здобуття знань", – дати всебічну освіту всім людям, усьому людству, а не якимось окремим особам, не обмеженому і навіть не багатом, а всім людям разом і окремо, молодим і старим, багатим і бідним, знатним і простим, чоловікам і жінкам – усім, кому судилося в цьому світі народитися людиною. Це необхідно для того, щоб нарешті всі представники роду людського могли стати освіченими, люди будь-якого віку, будь-якого соціального походження, обох статей у всіх країнах. Так само, як весь світ є школою для всього роду людського від початку існування до самого кінця, так і все життя людське є школою для кожної людини від колиски до могили... Людині в будь-якому віці судилося навчатися, при чому в неї мета навчання і є метою життя" [5].

Підкреслюючи важливість процесу навчання, академік Н. Г. Ничкало наголошує, що "...в основу освіти дорослих покладено одвічні ідеї гуманізму, погляд на людину як на епіцентр усієї життєдіяльності на планеті" [9, с. 14].

У державних документах гуманізація загального процесу навчання визначається соціально-політичною доктриною, яка проголошує благо людини як вищу мету освітньої діяльності для забезпечення вільного і всебічного розвитку дорослої особистості.

Освітня ідея як загальна характеристика навчально-виховного процесу і мета – формування "нової людини" – мала відображення у творчості українських гуманістів, філософів, педагогів, письменників, політиків, громадських діячів, зокрема у таких, як: Г. Сковорода, С. Черкасенко, І. Огієнко, М. Костомаров, І. Франко, Г. Гринько, В. Дурдуківський, Т. Лубенець, П. Могила, Б. Грінченко, С. Гогоцький, С. Русова, В. Духнович, Х. Алчевська, Я. Чепіга, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, Я. Шумський, М. Зотов, А. Макаренко.

На думку дослідниці Л. Є. Сігаєвої: "...освіту дорослих слід розглядати, як процес, спрямований на реалізацію особистісних потреб дорослої людини з метою зміни якості та рівня її життя, з другого боку – як складну поліфункціональну систему, спрямовану на задоволення фундаментальних потреб людини в освіті, культурі, правового захисту, збереженні здоров'я, пристосування і адаптації до навколишнього світу" [13, с. 21].

Цінність держави завжди характеризується цінністю її громадян, тому доросла людина як суспільно-соціальна істота в процесі навчання і засвоєння нових знань є аксіологічною домінантою, яка лежить в основі

культурного буття, політики, соціології, релігії, права. Таким чином, доросла людина, яка вчиться і хоче набути знань, – буде корисна для свого суспільства, оточуючого соціуму, своєї сім'ї. У процесі професійної самореалізації теоретичні знання та їх практичне застосування в житті виступають засобом регуляції практично значущих для дорослої людини рішень.

Таким чином, нові вимоги часу і життя, новий філософський підхід до життя, соціально-економічні потреби і реформи, педагогічні інновації, змушують кожного з нас неперервно навчатися і підвищувати свій професійний і самодостатній рівень.

Аналізуючи філософський підхід до освіти в житті дорослої людини, дослідниця Л. Є. Сігаєва зазначає, що "...традиційна роль освіти – навчити людину задовольняти свої потреби, а в ієрархії демократичних і соціальних цінностей, – дати людині можливість за допомогою освіти, самоосвіти і придбаних знань самостійно формувати політичні, економічні, природні, культурні складові свого середовища" [14, с. 228].

Висновок. Підсумовуючи вищесказане, наголошуємо, що освіта дорослих, як частина загальнопедагогічного процесу і соціальне явище, утворює відповідну систему координат, у якій відбувається процес гармонізації дорослої людини. Утвердження її світоглядної позиції, філософського підходу до процесу навчання, професійного зростання, самовизначення, самоосвіти як базису для збереження самої себе є пріоритетною темою для проведення наукових досліджень, конференцій, психолого-педагогічних досліджень, де доросла людина з активною життєвою позицією завжди буде об'єктом і суб'єктом дослідження.

Реалії сьогодення, прагнення до миру між народами довели, що тільки демократичне суспільство та людська громадянська позиція і свідомість, які засновані на духовних і моральних цінностях, допомагають особистісному розвитку дорослої людини та зберігають її життєвий, творчий і професійний потенціал.

Використана література:

1. *Ананьев Б. Г.* Интеллектуальное развитие взрослых как характеристика обучаемости / Б. Г. Ананьев // Советская педагогика. – 1969. – № 10. – С. 49-54.
2. *Бакіров В. С.* "Суспільство знань" та трансформація вищої освіти / В. С. Бакіров // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірн. наук. пр. : у 2-х т. – Т. 1 – Х. : ВЦ Харківськ. нац. унів-т ім. В. М. Каразіна, 2006. – С. 29-34.
3. *Десятов Т. М.* Сучасне наукове бачення неперервної світи: стратегія розвитку у масштабах геополітичних регіонів / Т. М. Десятов // Неперервна професійна освіта. – 2002. – Вип. № 2. – С. 11-13.
4. Державна національна програма "Освіта" ("Україна і XXI століття"). – К. : Радуга, 1994. – 61 с.
5. Європейська Асоціація освіти дорослих (ЕАЕА) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eaea.org>.

6. Лук'янова Л. Б. Провідні особливості навчання дорослих / Л. Б. Лук'янова // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : [зб. наук. праць (редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та інші) ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К. : Ніжин, 2012. – Вип. № 4. – 228 с.
7. Кремень В. Г. Освіта в структурі цивілізаційних змін / В. Г. Кремень // Освіта. – № 4. – 2010. – С. 4-7.
8. Клепко С. Ф. Цінності буття і цінності освіти в контексті глобалізації / С. Ф. Клепко // Ціннісні парадигми освіти. – Х. : Основа, 2004. – 128 с.
9. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн.-л. – 2001. – № 1. – С. 9-14.
10. Мартіросян О. І. Перспектива розвитку освіти дорослих у контексті європейської інтеграції / О. І. Мартіросян // Педагогічний процес: теорія і практика : збірн. наук. праць. – Вип. № 4. – К. : Вид-во “ЕКМО”, 2007. – 234 с.
11. Мартіросян О. І. Неперервна освіта як чинник професійного зростання дорослих: теорія, досвід, перспективи : збірн. наук. пр. [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та інші] ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К. : Едельвейс, 2012. – Вип. № 5. – 306 с.
12. Сагун І. Т. Неперервна освіта як засіб соціальної адаптації до “третього віку” / І. Т. Сагун // Вісник Черкаського університету. Серія “Педагогічні науки” : [збірн. наук. пр.]. – Черкаси, 2011. – Вип. № 203. – С. 92-96.
13. Сігаєва Л. Є. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України ; укл. Л. Є. Сігаєва. – К. : Вид-во “ЕКМО”, 2009. – 44 с.
14. Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (др. пол. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.) : монографія / за ред. С. О. Сисоевої ; Ін-т пед. освіти дорослих НАПН України. – К. : ТОВ вид-во “ЕКМО”, 2010. – 420 с.
15. Подобед В. И. Образование взрослых: методологический аспект / В. И. Подобед, В. В. Горникова // Педагогика. – 2003. – № 7. – С. 30-34.
16. Филипчук Г. Г. Общечеловеческое и этнокультурное в образовании: взгляд с Украины / Г. Г. Филипчук // Известие международной Славянской академии образования им. Я. А. Каменского. – 2007. – № 5. – С. 71-75.
17. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
18. Фольварочний І. В. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні та країнах Європейського Союзу / І. В. Фольварочний // Наукові записки ; Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, серія: “Педагогіка”. – 2009. – № 2. – С. 14-20.
19. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М., 1991. – С. 14-18.
20. Пуцов В. І. Освіта дорослих: проблеми теорії та практики / В. І. Пуцов // Обрії. – 2010. – № 1 (30). – С. 33-35.

References:

1. Anan'ev B. G. Intellectualnoe razvitiye vzroslykh kak kharakteristika obuchaemosti / B. G. Anan'ev // Sovetskaya pedagogika. – 1969. – № 10. – S. 49-54.
2. Bakirov V. S. “Suspilstvo znan” ta transformatsiia vyshchoi osvity / V. S. Bakirov // Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiolohichnoho analizu suchasnoho suspilstva : zbirn. nauk. pr. : u 2-kh t. – T. 1. – Kh. : VTs Kharkivsk. nats. univ-t im. V. M. Karazina, 2006. – S. 29-34.
3. Desiatov T. M. Suchasne naukovе bachennia neperervnoi svity: stratehiia rozvytku u masshtabakh heopolitychnykh rehioniv / T. M. Desiatov // Neperervna profesiina osvita. – 2002. – Vyp. № 2. – S. 11-13.
4. Derzhavna natsionalna prohrama “Osvita” (“Ukraina i KhKhI stolittia”). – K. : Raduha, 1994. – 61 s.
5. Ievropeiska Asotsiatsiia osvity doroslykh (EAEA) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.eaea.org>.
6. Lukianova L. B. Providni osoblyvosti navchannia doroslykh / L. B. Lukianova // Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy : [zb. nauk. prats (redkol. L. B. Lukianova (holova) ta inshi) ; In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. – K. : Nizhyn, 2012. – Vyp. № 4. – 228 s.
7. Kremen V. H. Osvita v strukturі tsyvilizatsiinykh zmin / V. H. Kremen // Osvita. – № 4. – 2010. – S. 4-7.

8. *Klepko S. F.* Tsinnosti buttia i tsinnosti osvity v konteksti hlobalizatsii / S. F. Klepko // Tsinnisni paradymy osvity. – Kh. : Osnova, 2004. – 128 s.
9. *Nychkalo N. H.* Neperervna profesiina osvita yak filosofska ta pedahohichna katehoriia / N. H. Nychkalo // Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka : nauk.-metod. zhur-l. – 2001. – № 1. – S. 9-14.
10. *Martirosian O. I.* Perspektyva rozvytku osvity doroslykh u konteksti yevropeiskoi intehtratsii / O. I. Martirosian // Pedahohichniy protses: teoriia i praktyka : zbirn. nauk. prats. – Vyp. № 4. – K. : Vyd-vo “EKMO”, 2007. – 234 s.
11. *Martirosian O. I.* Neperervna osvita yak chynnyk profesiinoho zrostantia doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy : zbirn. nauk. pr. [redkol. L. B. Lukianova (holova) ta inshi] ; In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. – K. : Edelveis, 2012. – Vyp. № 5. – 306 s.
12. *Sahun I. T.* Neperervna osvita yak zasib sotsialnoi adaptatsii do “tretoho viku” / I. T. Sahun // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia “Pedahohichni nauky” : [zbirn. nauk. pr.]. – Cherkasy, 2011. – Vyp. № 203. – S. 92-96.
13. *Sihaieva L. Ye.* Kontsepsiia rozvytku osvity doroslykh v Ukraini / Ins-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy ; ukl. L. Ye. Sihaieva. – K. : Vyd-vo “EKMO”, 2009. – 44 s.
14. *Sihaieva L. Ye.* Rozvytok osvity doroslykh v Ukraini (dr. pol. KhKh st. – poch. KhKhI st.) : monohrafiia / za red. S. O. Sysoievoi ; In-t ped. osvity doroslykh NAPN Ukrainy. – K. : TOV vyd-vo “EKMO”, 2010. – 420 s.
15. *Podobed V. I.* Obrazovanie vzroslykh: metodologicheskii aspekt / V. I. Podobed, V. V. Gornikova // Pedagogika. – 2003. – № 7. – S. 30-34.
16. *Filipchuk G. G.* Obshechelovecheskoe i etnokulturnoe v obrazovanii: vzglyad s Ukrainy / G. G. Filipchuk // Izvestie mezhdunarodnoy Slavyanskoy akademii obrazovaniya im. Ya. A. Kamenskogo. – 2007. – № 5. – S. 71-75.
17. *Filosofiiia liudynotsentryzmu v stratehiiaakh osvitnoho prostoru / V. H. Kremen.* – K. : Pedahohichna dumka, 2009. – 520 s.
18. *Folvarochnyi I. V.* Tendentsii rozvytku osvity doroslykh v Ukraini ta krainakh Yevropeiskoho Soiuzu / I. V. Folvarochnyi // Naukovi zapysky ; Vyd-vo NPU im. M. Drahomanova, seriiia: “Pedahohika”. – 2009. – № 2. – S. 14-20.
19. *Yaspers K.* Smysl i naznachenie istorii / K. Yaspers. – M., 1991. – S. 14-18.
20. *Putsov V. I.* Osvita doroslykh: problemy teorii ta praktyky / V. I. Putsov // Obrii. – 2010. – № 1(30). – S. 33-35.

МАРТИРОСЯН Е. И. Значение образования взрослых в сохранении ценностей демократического общества.

На основании источников по научной литературе и архивных данных, автор в статье доказывает воспитательное значение и роль образования взрослых как социального явления в сохранении ценностей демократического общества. Взрослые люди в современном социуме учатся на своем жизненном опыте постоянно себя реализовывать в системе социально-трудовых отношений. Непрерывное образование взрослых является ценностью демократического общества и гарантий развития “общества образованных людей”.

Ключевые слова: демократическое общество, образование и обучение взрослых, взрослый человек, глобальная концепция, единство мира, возрастные группы населения.

MARTIROSAN O. I. Role of adult's education for saving values of democratic society.

Basing upon the scientific sources and the archives data, the author of the article proves that educational importance and the role of education of adults as the social phenomena in preserving of values of democtiatic society. Adults in the modern sodern society study, using their own life experience, constanthy deing a part of the social and labour system of relationship. Tndless process of adults education is a value of democratic society and a guarantee of the development of “a society of educated people”.

Keywords: democratic society, adults education and stydiny, adult, global conception of world unity, age groups of population